

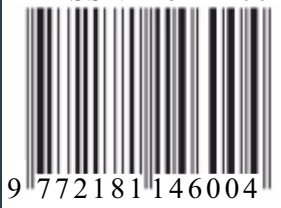
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

1/2024

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

1/2024

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal

2024, № 1, yanvar

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023 yil 29 avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA *** СОДЕРЖАНИЕ *** CONTENTS		
ANIQ VA TABIIY FANLAR *** EXACT AND NATURAL SCIENCES *** ТОЧНЫЕ И ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ		
Расулов В.Р., Расулов Р.Я., Маматова М.А., Уринова К.К.	Одно-, двух и трёхфотонный линейно-циркулярный дихроизм в моноатомных слоях дихалькогенидов переходных металлов	4
Kengboyev S.A., Safarov N.M., Usmanov I.A., Babajanov J.E.	Sanoat tikuv mashinalari mokisini azotlash va borlash jarayonidan so'ng uning ichki devoridagi harorat kuchlanishi tadqiqi	12
Расулов В.Р., Расулов Р.Я., Насиров М.Х., Уринова К.К.	Матричные элементы одно- и многофотонных межзонных оптических переходов в монослоях дихалькогенидных металлов	20
Qurbonov G'.	Fazoda tekislik hamda to'g'ri chiziq tenglamalarining tatbiqlari	26
Shamsiddinova M.U.	Bir faktorli regressiyaning chiziqsiz hollarida eng kichik kvadratlar usulini qo'llash	37
Тулакова З.Р.	Внутренняя задача Неймана для эллиптического уравнения с тремя сингулярными коэффициентами	42
Rahmatov I.I., Samiyev K.A., Mirzayev M.S.	O'zbekiston iqlim sharoitida 300 kw quvvatga ega tarmoqqa ulangan quyosh fotoelektrik tizimining samaradorlik tahlili	49
Kengboyev S.A., Safarov N.M., Usmanov I.A., Babajanov J.E.	Tikuv mashinalarining moki va moki g'altagiga kimyoviy-termik ishlov berishda issiqlik kuchlanishi va deformatsiyasining tadqiqi	56
Шарипов М.З., Рузиева Д.С., Эргашева Н.М., Зокирова З.М.	Исследование оптических и магнитооптических свойств некоторых слабых ферромагнетиков	61
Niyozov E.D., Norov I.I., Razzoqov H.Q.	Avtoklavlangan yacheykali gazbeton ishlab chiqarish texnologiyasi	66
Бердимуратов Х.Т., Зарипов Р.Х., Абдухалилова М.А.	Нормативные критерии и методы применения подходящей температуры для солода	70
Esanov H.Q., Barotova M.O., Davronova A.O.	Buxoro vohasining tabiiy holda o'sadigan foydali o'simliklari tasnifi	74
Mirzayeva Sh.U., Dilliyeva M.D.	Qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlash texnologiyasi tendensiyalari	79
Qobilov A.M., Ikromova H.S.	Baliqchilik suv havzalaridagi tabiiy ozuqalar va ularning baliqchilikda tutgan o'rni	89
Ikromova M.L., Bo'riyev S.B., Yuldoshov L.T., Karimova M.F.	Buxoro viloyatining qurg'oq va sho'rlangan tuproqlarida g'o'zada xlorellaning qo'llanilishi	94
Жалилов Ш.Н., Бахромов Б.Б., Темирова Г.Ф., Хайруллаева К.А.	Исследование физико-химических свойств мочевино-формальдегидных смол с методом ИК-спектроскопии	98

Shaxriddinov F.F., Ibragimov A.K., Vozorova B.A., Yuldashova R.G.	Oziq-ovqat mahsulotlarini vitaminlar bilan boyitish usullari	103
Бердимуратов Х.Т., Рахмонов Э.К., Абдухалилова М.А., Эркинова Г.У., Шойматова Х.К.	Анализ изменения содержания белка в солоде при замачивании ячменя	110
TILSHUNOSLIK *** LINGUISTICS *** ЯЗЫКОЗНАНИЕ		
Нигматова Л.Х.	Контрастивная лингвистика в современном языкознании	119
Bobokalonov R.R., Atoeva G.A.	G'arb tilshunosligida til va nutq bahsi	124
Ataboyev N.B., Abdullayeva N.A.	Inglizcha va o'zbekcha diniy matnlar koprus tahlilida islomiy terminlar va iboralar tadqiqi	129
Bobokalonov R.R., Bekmurodova S.M.	Noverbal nutqning neyropsixolingvistik shartlari va sabablari	133
Bobokalonov O.O., Shamsiyeva U.I., Bekmurodova S.M.	Impact of neuropsycholinguistics on French-speaking society	139
Kuldosheva Sh.O.	Ingliz va o'zbek tillarida pretsedent nomlarning qiyosiy lingvokulturologik tahlili	145
Bobokalonov R.R., Boboqulova M.Sh.	Neyropsixolingvistika: lingvistik shaxsni xarizmalı insonga integratsiyalash	150
Mayliyeva G.B.	O'zbek va ingliz tillarida sifatning semantik xususiyatlari (T.Drayzerning "Baxtiqaro Kerri" asari 2-bobi tahlili misolida)	156
Bafoyeva N.A.	Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani toponimiyasining fonetik, leksik-semantik va so'z qurilishi tahlili	161
Bobokalonov R.R., Nurmatova M.F.	Ayollar nutqining lingvodidaktik xususiyatlari	168
Ruziyeva N.X.	Rate of imposition as the main factor of influencing politeness	176
Qosimova N.F., Safarova Z.Z.	Meaning, inference, and the role of maxims in connection with word stress in pragmatics	181
Sharipova D.Sh.	The place of the symbol in the system of tropics	185
Ummatkulova Ch.A.	Utilizing podcasts to enhance students' listening and speaking skills	192
Rasulov Z.I., Xikmatova Sh.U.	Milliy-madaniy xususiyatga ega til birliklari - ekvivalentsiz leksika va realiyalarni tarjima qilish usullari	198
Xolmuxamedov B.F.	Milliy korpusga bo'lgan ehtiyoj	202
Намозова К.Б.	Тўй маросимлари лексикасининг миллий-маданий хусусиятларининг ўрганилиши	207
Rahmatullayev Sh.N.	O'zlashma so'zlar asosida shakllangan antroponimlar	214
Кахорова N.N.	Reading as psycholinguistic process	218
Холматова В.Н.	Сўроқ тузилмаларнинг коммуникатив мазмунидаги силжишлар	222
Mahmudova N.R.	Gradatsiyaning pertseptiv belgilari konseptual sferada farqlanishi	227
Mehmonova Y.Ch.	Terminologik kollokatsiyalarning xususiyatlari va ularning ishlatilishi	234
Tursunov M.M., Egamova Sh.A.	"Hayot" konsepti yordamida ingliz va o'zbek frazeologik olamini tasvirlash yo'llari	239
Ataboyev N.B.	Korpus lingistikasi: korpus tahlil metodlari yordamida til leksik qatlamining boyishi tadqiqi	244
Valiyeva N.Sh.	Structural aspects of formation and development of chemical terminology	251
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Ражабов Д.З., Жамилова Б.С.	Болалар адабиётининг моҳир тадқиқотчиси	257

Kurbonova N.R., Ikromova N.I.	Diving into meaning: a thorough exploration of Ted Hughe’s “The thought fox”	262
Kakharova M.Y.	The specific features of crossover literature	266
Khodjaeva D.I., Khametov I.R.	Coleridge essence: analysis of elements of romanticism and eco-themes	272
Latipov H.R.	In the case of love and Orifona observation	278
Mirzoyeva Y.Y.	Istiora, tashbeh va metaforalarning o‘xshash va farqli xususiyatlari tahlili (“Ming bir kecha” asari ayrim hikoyatlari misolida)	283
Rahmonova Sh.R.	O‘zbek mumtoz adabiyotida ijtimoiy faol ayollar obrazining badiiy talqini	288
Очилов Н.С.	Стилистик конвергенцияларнинг таржимада берилиши муаммолари (Оскар Уайльднинг “Дориан Грей сурати” романи мисолида)	293
Hayitov Sh.A., Barotova X.J.	Husayn Boyqaro va Oropqbegim	298
Авезова Д.С., Петрова Н.Е.	Псевдонимы творческих личностей	305
Niyazova M.Kh., Subxonova N.M.	Depiction of isolation in the novel “Robinson Crusoe” by Daniel Defoe	310
Jo‘rayeva M.A.	Zamonaviy o‘zbek adabiyotida nafs talqinidagi novatorlik xususiyatlari (Asqar Mahkam ijodi misolida)	315
Саидова М.Р., Петрова Н.Е.	Свободолюбивая лирика Пушкина	319
Adizova O.I.	Xalq og‘zaki ijodi – madaniyat va qadriyatlarni mustahkamlovchi vosita	323
MATNSHUNOSLIK VA ADABIY MANBASHUNOSLIK *** TEXTOLGY AND LITERARY SOURCE STUDY *** ТЕКСТОЛОГИЯ И ЛИТЕРАТУРНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ		
Omonov O.A.	“Zayn ul-arab” asarida Muhammad Hanafiy talqini	328
“NAVOIY GULSHANI”		
Axrorova Z.R.	“Nasoyimul muhabbat”da shayxlar talqini (Ibrohim Adham va Imom G‘azzoliy misolida)	332
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Бафоев Ф.М.	Технологии искусственного интеллекта в исследованиях мировой политики и международных отношений	336
TARIX *** HISTORY *** ИСТОРИЯ		
Зокиров Б.Ч.	Бухоро Халқ Совет Республикасида қозилар қурултойининг ўтказилиши	340
PEDAGOGIKA *** PEDAGOGICS *** ПЕДАГОГИКА		
Niyozov A.K., Norqulova D.R.	“Kislotalar tarkibi, tuzilishi va nomlanishi” mavzusini o‘qitishda Pinbord usulini qo‘llanilishi	344
IQTISODIYOT *** ECONOMICS *** ЭКОНОМИКА		
Tursunov A.R., Axmedov A.A.	Ishlab chiqarish korxonalarida mahsulot sifatini yaxshilash	351
Жураев И.И.	Сирдарё вилоятининг иқтисодий хавфсизлигини ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлар доирасида таҳлил қилиш	355
QUTLOV		
Жамилова Б.С.	Раҳматилла Баракаев – 70 ёшда	360

TERMINOLOGIK KOLLOKATSIYALARNING XUSUSIYATLARI VA ULARNING
ISHLATILISHI

Mehmonova Yulduz Chorikulovna,

Buxoro davlat universiteti

Tarjimashunoslik va lingvodidaktika kafedrası o‘qituvchisi

yulduzmehmonova1978@gmail.com

Annotatsiya. Maqola so‘z birikmalarning eng mustahkam turi bo‘lgan terminologik birikmaga bag‘ishlangan. Terminologik birikmalarni aniqlashning asosiy yondashuvlari qator mahalliy va xorijiy mualliflarning asarlari asosida ko‘rib chiqiladi. Bu turdagi birikmalarning xossalari tabiiy til birikmalarining asosiy belgilari bilan qiyoslangan holda tavsiflanadi. Tilshunoslikda terminologik birikmalarning holatini aniqlashga ham harakat qilinadi.

Terminologik birikmalarni leksik birliklarning guruhiga ajratish faqat “kollokatsiya” tushunchasiga keng yondashish bilan mumkinligi ko‘rsatilgan, chunki bu so‘z birikmalari tarkibiy qismlarining turli darajadagi semantik uyg‘unligi bilan tavsiflanadi. Terminologik birikmalarning tipologiyasi, ularni atama yasovchi va atama tarkibida bo‘lishi taklif etiladi. Asosiy e‘tibor ingliz va o‘zbek tillari siyosiy terminologiyasining bir qismi bo‘lgan qo‘shma gaplarga, leksikografik manbalardan misollar keltirishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: terminologik birikma, leksema, sintagmatik munosabat, termin, morfosintaktik va semantik, frazeologik birliklar.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ И ИХ
УПОТРЕБЛЕНИЕ

Аннотация. Статья посвящена терминологическому сочетанию, которое является наиболее сильным типом словосочетаний. Рассмотрены основные подходы к определению терминологических сочетаний на основе работ ряда отечественных и зарубежных авторов. Свойства этого типа сочетаний описываются в сравнении с основными признаками естественных языковых сочетаний. Языкознание также пытается определить статус терминологических сочетаний.

Показано, что разделение терминологических сочетаний на группы лексических единиц возможно только при широком подходе к понятию «коллокация», так как для нее характерны разные уровни смысловой гармонии компонентов словосочетания. Предложена типология терминологических соединений, их терминообразователь и терминологический состав. Основное внимание сосредоточено на сложных предложениях, входящих в политическую терминологию английского и узбекского языков, с приведением примеров из лексикографических источников.

Ключевые слова: терминологическое сочетание, лексема, синтагматические отношения, термин, морфосинтаксические и семантические, фразеологические единицы.

CHARACTERISTICS AND THE USAGE OF TERMINOLOGICAL COLLOCATIONS

Abstract. The article is devoted to the terminological combination, which is the most powerful type of phrase. The main approaches to the definition of terminological combinations are considered based on the works of a number of domestic and foreign authors. The properties of this type of combinations are described in comparison with the main features of natural language combinations. Linguistics also tries to determine the status of terminological combinations.

It is shown that the division of terminological combinations into groups of lexical units is possible only with a broad approach to the concept of “collocation”, since it is characterized by different levels of semantic harmony of the components of the phrase. A typology of terminological compounds, their terminology and terminological composition is proposed. The main attention is focused on complex sentences included in the political terminology of the English and Uzbek languages, with examples from lexicographical sources.

Keywords: terminological combination, lexeme, syntagmatic relations, term, morphosyntactic and semantic, phraseological units.

Kirish. Nutqning maxsus turlariga ham umumiy, ham maxsus lugʻat, tabiiy tilning leksik birliklarida semantik jihatdan ustun boʻlgan komponentlar kirishiga qaramay, atamalar sintagmatik munosabatga kirishib qoʻshma gaplar hosil qiladi. Biroq terminologik lugʻatlarda har doim ham atamalarning birikma xossalari, shuningdek, ularni tashkil etuvchi elementlar oʻz aksini topavermaydi.

Termin - bu maʼlum bir tilning maʼlum bir maxsus bilim yoki faoliyat sohasi nazariyasining umumiy, konkret yoki mavhum tushunchasini bildiruvchi maxsus maqsadlar uchun qoʻllanilgan leksik birlikdir. Maʼlumki, atamalar tuzilishi, lugʻaviy nominatsiyasi jihatidan bir jinsli boʻlib, bir soʻz, ibora, birikma, ogʻzaki murakkab va hatto gap boʻlishi mumkin. Bu ishimizda ingliz va oʻzbek tillarining siyosiy terminologiyasiga mansub qoʻshma soʻzlarni koʻrib chiqamiz, termin-mantiqiy birikmaning tilshunoslik fanidagi mavqeiini koʻrsatishga harakat qilamiz, shuningdek, bu til shakllanishlarining asosiy xususiyatlarini ingliz va oʻzbek tillari siyosiy terminologiyasi materiali boʻyicha yoritib beramiz.

Tadqiqot obyekti va qoʻllanilgan metodlar. Adabiyotlarni koʻrib chiqish shuni koʻrsatadiki, koʻpgina mualliflar terminologik iboralar va terminologik birikmalar oʻrtasidagi farqni ajratmaydilar, shuningdek ularni bir soʻzdan iborat boʻlmagan atamalar, atamalarga oʻxshash iboralar va boshqalar deb atashadi. Bu yondashuv asosan korpusga xosdir. Tilshunoslik, bu yerda tadqiqotlarning aksariyati amaliy xarakterga ega boʻlib, birinchi navbatda maʼlumot qidirish tizimlari uchun matnlarni avtomatik indekslash, matnlarni tematik tizimlashtirish uchun maʼlum fan sohalari matnlari uchun tezauriy terminologiya tarkibini shakllantirish tamoyillari va usullarini ishlab chiqishga qaratilgan. L.M.Pivovarova va E.V.Yagunovalarning tadqiqotida terminologik birikmalar “bir soʻzdan iborat boʻlmagan atamalar” deb ataladi, ular ham tabiiy til birikmalari kabi “ikki yoki undan ortiq leksik birliklarning tasodifiy boʻlmagan birikmasi boʻlib, ular uchun ham xarakterlidir. Olimlarning fikricha, aksariyat terminologik iboralar maʼnolari (shuningdek, erkin soʻz birikmalarining maʼnolari) tarkibidagi boʻlaklarning maʼnolari yigʻindisiga teng boʻlgan maʼnoda erkin iboralar bilan semantik bogʻliqdir. Biroq, har bir qoʻshma atamaning orqasida murakkab tushunchaning barqaror, standart takrorlanadigan tuzilishi mavjud boʻlib, bu ularni turgʻun (frazologik) birikmalar bilan bogʻlaydi. Biroq baʼzi mualliflar terminologiyani taʼkidlaydilar birikmalar terminologik iboralardan yoki qoʻshma atamalar farqlanishi kerak deb taʼkidlaydilar.

Terminologik birikmalar, oʻz navbatida, elementlardan iborat boʻlib, ulardan biri oʻziga xos morfosintaktik va semantik kuchga ega boʻlib, boshqa elementlarni "oʻziga tortadi" va birikma hosil qiladi. Terminologik birlik maqomiga ega boʻlgan leksema boshqa leksema bilan sintagmatik munosabatga kirishadi, u ham terminologik boʻlishi mumkin. Bunday bogʻlanish natijasida olingan morfosintaktik konstruktsiya har doim ham atama boʻlishi shart emas, chunki u har doim ham maʼlum bir tushunchaga mos kelavermaydi. Biroq, elementlar oʻrtasidagi bogʻliqlik munosabatlari mustahkamlanganda, maqom oʻzgarishi sodir boʻladi: terminologik birikma qoʻshma atamaga aylanadi. A.Yu.Levenkovaning quyosh energiyasi sohasida qoʻllaniladigan terminologik iboraning strukturaviy-funksional modelini ishlab chiqishga bagʻishlangan tadqiqotida terminologik birikma “nutqdagi soʻzlarning barqaror, tez-tez uchraydigan birikmasi, soʻz birikmasi sifatida aytib oʻtilgan. Uning shakllanishi u ishlatiladigan bilim sohasining kontseptual tizimi bilan bogʻliq”. Olimning fikricha, terminologik birikmalarining terminologik soʻz birikmalaridan farqi shundaki, birinchisi lugʻat taʼriflari yoʻqligi sababli hali atama maqomiga ega emas. Agar soʻz birikmasi lingvistik hodisa, qoʻshma gap esa nutq hodisasidir, degan tezisdan kelib chiqsak, bu xulosa mantiqiy koʻrinadi. Biroq, bizning fikrimizcha, terminologik birikmaning terminologik iboraga (qoʻshma atamaga) oʻtishini tuzatish juda qiyin; bundan tashqari, "nafaqat atama, balki umuman har qanday soʻz yoki ibora taʼrifga ega boʻlishi mumkin, aniqrogʻi, taʼrifga kiritilishi mumkin, shuning uchun bu xususiyat atama uchun xos emas".

Nihoyat, leksikografik manbalar mualliflari oʻz asarlariga ixtisoslashtirilgan matnlar toʻplamlarida ham takrorlanish darajasi yuqori boʻlmagan iboralarni kiritishlari, buning natijasida soʻz birikmalarini terminologik birikmalar deb tasniflash qarori paydo boʻlishi ham kam uchraydi yoki qoʻshma atamalar pirovardida leksikograflar tomonidan yasaladi. Masalan, Y. O. Methibayning [Methibay, 2004] ikki tilli siyosiy atama lugʻatida koʻplab qoʻshma atamalar mavjud boʻlib, ularning taʼriflarini na ensiklopedik, na izohli lugʻatlarda topa olmadik, bu esa uning asoslanishiga shubha uygʻotadi.

Yana bir qarama-qarshilikni taʼkidlash kerak: atamalarni solishtirish borasida tilshunoslar koʻpincha soʻz birikmasi atamasini soʻz birikmalariga nisbatan umumiy atama sifatida qoʻllaydilar, bu iboralardan farqli oʻlaroq (erkin boʻlish imkoniyatiga ega), maʼlum bir barqarorlik, takroriylik va tugallangan shaklda takrorlanishi bilan tavsiflanadi.

Masalan, A. N. Baranov va D. O. Dobrovolskiy taʼrifida qoʻshma gaplar “bir oz idiomatik frazeologik birliklar, asosan, iboraning tuzilishiga ega.” Biroq, yuqorida qayd etilgan tadqiqotlarga koʻra, atama birikmasi, aksincha, soʻz birikmasi boʻlib chiqadi. Terminologik iboralarni solishtirishda kengroq tushuncha,

chunki bu terminologik birikmalar bo'lib, lug'atni to'ldiruvchi terminologik iboralar yoki qo'shma atamalarga aylanadi.

Kombinator tilshunoslikda terminologik birikmalar "ma'lum bir bilim sohasiga ishora qiluvchi va bitta tushunchani ifodalovchi iboralar" deb ta'riflanadi, masalan: justice system- adliya tizimi, legal loopholes - qonunchilikdagi bo'shliqlar, whitecollar crime- oq tanli jinoyatlar (amep.) suiiste'mollik: o'zlashtirish, moliyaviy firibgarlik, poraxo'rlik va hokazo". Ko'rib turganingizdek, bu ta'rifda terminologik birikmaning ma'lum bir tushuncha bilan o'zaro bog'liqligi ham asosiy rol o'ynaydi. Biroq, semantik birlik nuqtayi nazaridan, berilgan birikmalarning hammasi ham tor ma'nodagi birikmalar emas. Ushbu bayonotni tasvirlash uchun kolokatsiya nazariyasiga murojaat qilish kerak.

Ma'lumki, so'zlarning barqaror birikmasini ifodalovchi (sintaktik va semantik integral birlik belgilariga ega)keng yondoshuvli qo'shma gap boshqa turg'un birikmalar - idiomalar, qo'shma otlar, klishelar va boshqalarga nisbatan umumiy tushuncha sifatida qaraladi (M. Benson, E. Benson, R. Ilse, D. A. Kruz, R. Karter, K. Manning). ular, Schutze va boshqalar). Tor yondashuv bilan (mahalliy tilshunoslar uchun odatiy) birikmalar barqaror birikmalarning turlaridan biridir. Shu bilan birga, bir qator mualliflarning fikriga ko'ra, birikmalar frazeologik birliklarning bir turidir ("yarim frazemalar", "birlashmalar), boshqalar esa ma'lumotlar birliklarini tilning frazeologik fondidan tashqariga olib chiqadilar ("belgilangan nominatsiyaga ega barqaror birikmalar", "frazeloidlar", frazeologik burilishlar yoki ularni so'z birikmalariga joylashtiradilar.

Terminologik birikmalarga qaytsak, bu haqda xulosa qilishimiz mumkin:

ularning barchasi bir xil semantik uyg'unlik bilan tavsiflanmaydi, natijada ma'lum shartlarsiz ularni alohida birikmalar guruhi sifatida ajratib bo'lmaydi. Funksional nuqtayi nazardan yellow union- sariq ittifoq(sariq kasaba uyushmasi), quiet diplomacy - sokin diplomatiya, political party- siyosiy partiya, electoral system - saylov tizimi kabi kombinatsiyalar, noaniq atamalar.. . Biroq, ma'no birdamlik darajasiga ko'ra, tasvirga ega bo'lgan sariq ittifoq- yellow union, tinch diplomatiya- quiet diplomacy birikmalarini frazeologik birliklarga va siyosiy birikmalarga kiritish mumkin. partiya - siyosiy partiya, saylov- saylov tizimi ma'nosi unga kiritilgan so'zlarning ma'nolari yig'indisiga ekvivalent bo'lgan tor ma'nodagi birikmalar (yoki frazeologik iboralar). A. V. Kuninning fikricha, bunday iboralar, bir tomondan, tilning takrorlanuvchi birliklari bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'zgaruvchan so'z birikmasining generativ modeliga ko'ra tuziladi, ya'ni o'zgaruvchan-barqaror shakllanishdir, shuning uchun frazeologiyaning o'rganish ob'yekti bo'lmashligi kerak [Kunin, 1996]. Shunday qilib, maxsus tushunchalarni aks ettiruvchi bir so'zdan iborat bo'lmagan atamalarni qo'shma so'zlarni belgilashga keng yondashish sharti bilan qo'shma so'zlar deb atash mumkin; tor yondashuv doirasida qo'shma terminlar tilning leksik va frazeologik fondlari o'rtasida taqsimlanadi. Xorijiy tilshunoslar ma'lum bir bilim sohasida qo'llaniladigan so'z birikmalarini bildirish uchun terminologik ("terminologik birikmalar") birikmalardan tashqari, ixtisoslashtirilgan birikma ("ixtisoslashtirilgan") kabi nomlardan ham foydalanadi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Ushbu tadqiqotchilarning konsepsiyalarida terminologik ixtisoslashgan birikmalar allaqachon mavjud bo'lgan (shu jumladan bir so'zli bo'lmagan boshqa leksik birliklar). Shunday qilib, P. Patino ixtisoslashgan (terminologik) birikmani "asosiy komponent bo'lib xizmat qiladigan kamida bitta atamadan iborat ibora turi" deb belgilaydi. Bu holda asosiy komponent ot bo'lib, u bilan to'g'ridan-to'g'ri sintaktik munosabatda bo'lgan otlar, fe'llar, sifatlar yoki qo'shimchalar birikma rolini o'ynashi mumkin. Biroq, har doim ham so'z birikmalarida "terminologik dominant" ot bo'lmagan. Masalan, siyosiy tizim / (political system), siyosiy jarayon / (political process) birikmalarida ot emas, balki sifatdosh birikmani terminologik sifatida belgilaydi. P. Patinoga o'xshash nuqtayi nazarni M. Lorente va boshqalar ham inobatga olgan holda, ular terminologik birikmaning asosini atama deb hisoblaydilar; shu bilan birga, terminologik/ixtisoslashgan birikmalar ixtisoslashgan nutqda leksik birikmalarning maxsus guruhini tashkil qiladi, ma'lum bir tushunchani bildiruvchi so'z birikmalarini faqat birgalikda qo'llangandagina frazeologiya tarkibiga kiruvchi qo'shma terminologik birliklar sifatida ko'rish taklif etiladi. O'zak atamaning boshqa gap bo'lagiga: fe'l, qo'shimcha, sifatdoshga tegishli bo'lishiga imkon beriladi, bu so'zlarning ot bilan ifodalangan o'zak termini bilan birikmalari leksiklashuvga ko'proq moyil bo'lishini ta'kidlaydi. Shunday qilib, terminologik birikmaning ta'rifiga quyidagi yondashuvlarni ajratib ko'rsatish mumkin: ba'zi mualliflarning asarlarida terminologik birikma - bu allaqachon mavjud bo'lgan ot atamaning boshqa leksik birliklar bilan birikmasi, boshqa tadqiqotchilar esa terminologik birikmaning ma'lum bir so'z bilan bog'liqligini ko'rib chiqadilar. Ular, o'z navbatida, ikkala yondashuvni birlashtirish mumkin deb hisoblaydilar.

"Terminologik birikma" atamasini o'ziga xos tushuncha sifatida olib, biz ushbu lingvistik birliklarning ikki turini ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Birinchisiga "termin yasovchi" yoki "termin yasovchi" deb ataladigan birikmalar kiradi, ya'ni faqat birgalikda ishlatilganda ma'lum bir tushuncha bilan bog'langan so'z

birikmalari. Termin yasovchi qo'shma gaplar komponentlarning semantik uyg'unlik darajasiga ko'ra ikki turkumga bo'linadi.

Komponentlarning o'rtacha darajasiga ega bo'lgan birikmalari odatda metaforik yoki metonimik uzatish asosida hosil bo'ladi, buning natijasida ular ba'zi bir ifodali rangni saqlab qolishi mumkin, ammo tarkibiy qismlardan biri shart emas, masalan, atama: to gain a seat - (o'rinni egallash (parlamentda) ; — ingliz tilida "o'rindiq" va o'zbekchada "stul"), to go to the country (umumiy saylovni chaqirish (brit.)). Bunday birikmalarning o'ziga xos xususiyati ularning lug'atda aniqlanishi; ammo, ular yuqori chastota darajasiga ega bo'lishi shart emas. Komponentlarning semantik muvofiqligi past bo'lgan atama hosil qiluvchi qo'shma joylashuvlarga ma'nosi ular tarkibidagi elementlarning qiymatlari yig'indisidan iborat bo'lgan so'z birikmalarini o'z ichiga oladi, masalan:

majority vote - ko'pchilik ovoz , to hold negotiations - muzokaralar olib bormoq. Ushbu turdagi birikmalar yuqori chastotali, asosan neytral konnotatsiya bilan ajralib turadi va tor ma'noda frazeologiyadan tashqariga chiqadi. Shuni ta'kidlash kerakki, turli tillardagi terminologik birikmalar turli darajadagi uyg'unlikka ega bo'lishi mumkin. Ikkinchi turdagi terminologik birikmalarga yoki "terminlarni o'z ichiga oluvchi" birikmalarga atamalarining boshqa so'zlar (terminlar yoki atamalar bo'lmagan) bilan birikmalarini nazarda tutamiz, ular birgalikda qo'llanilganda yangi atama hosil qilmaydi. Aynan ikkinchi turdagi qo'shma so'zlarni qo'llash chastotasi ularni barqaror til shakllanishiga olib keladi; lug'atda mustahkamlanganda bunday birikmalar leksiklashib, atama yasash toifasiga o'tadi va ma'lum bir bilim sohasining terminologik tizimini to'ldiradi.

Terminologik birikmalar va tabiiy til birikmalarining xususiyatlaridan ularning o'xshashligida va farqlanishida. Keyinchalik, terminologik va tez-tez ishlatiladigan birikmalarning xususiyatlarini taqqoslaymiz. M.K.ning fikricha. L'Homme, so'zlarning maxsus leksik birikmalari va tez-tez ishlatiladigan birikmalar bir xil xususiyatlarga ega bo'lishi shart emas. Boshqa tadqiqotchilar, aksincha, N + V (ism + fe'l) tuzilishi bilan oxirgi birikmalar orasida ustunlik qilish tendentsiyasi bundan mustasno, tabiiy til birikmalari va terminologik birikmalar o'rtasida hech qanday alohida farqni ko'rmaydilar. Kombinatativ chegaralanish, elementlarning lehimlanish darajasi, ma'noning shaffofligi va o'tkazuvchanligi kabi xususiyatlar terminologik va tez-tez ishlatiladigan birikmalarning zaruriy xususiyatlari deb hisoblaymiz. Terminologik birikmalar va tabiiy til birikmalari o'rtasidagi farqlar, birinchi navbatda, foydalanish chastotasi bilan bog'liq, chunki birinchisi ma'lum bir mavzu sohasi bilan cheklangan. Terminologik birikmalarning yana bir muhim xususiyati shundaki, ko'p hollarda bir xil so'z birikmasi turli atamalar bilan qo'llanilishi mumkin.

Masalan: to cast one's vote, to submit one's vote, to split one's vote - ovoz bermoq, o'z ovozi topshirmoq ((sizning) ovozingiz), ovozni bo'lmoq ("ovozni bo'lish – turli partiyalardan turli lavozimlarga nomzodlar uchun ovoz berish va ko'rinib turibdiki bu birikmalar faqat bitta atama (vote) bilan birlashtiriladi. Bizning fikrimizcha, bu yondashuv N. N. Amosovning frazeologik birliklar tasnifi bilan o'zaro bog'liq bo'lib, u doimiy kontekst birliklari bilan bir qatorda bir nechta mumkin bo'lgan birikmalarga ega bo'lgan barqaror kontekst birliklarini ajratib turadi. Olim bunday birikmalarni "frazeoloidlar" deb ataydi, ya'ni tilning frazeologik fondinin joylashgan va mosligini yanada cheklangan holda unga kirish imkoniyatiga ega bo'lgan birliklarni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, terminologik birikmalarni tashkil etuvchi komponentlar tabiiy til birikmalariga nisbatan kombinatsion chegaralanish darajasi pastroq, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Nihoyat, ixtisoslashgan yoki terminologik birikmalarning bunday naqshlarning xilma-xilligi bilan ajralib turadigan keng tarqalgan va qo'llaniladigan qo'shma birikmalardan farqli o'laroq, ular tuzilgan naqshlarning cheklangan "to'plami" borligini tasdiqlovchi tadqiqotlar mavjud. Leksikografik material tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek va inglizcha terminologik lug'atlarda N+N, Adj+N, V+N eng tuzilmali ikki komponentli birikmalar ustunlik qiladi. (N+V tur.).

Xulosa. Shunday qilib, tadqiqot quyidagi xulosalar chiqarishga imkon beradi. Terminologik birikmalar zamonaviy tilshunoslikda turli xil talqin qilinadi. Ushbu turdagi birikmalarni aniqlash va tushunish uchun uchta asosiy yondashuv mavjud:

1) terminologik birikma, terminologik ibora va qo'shma bir so'zdan iborat bo'lmagan atamalar bir-birini almashtiradigan atamalar sifatida ishlatiladi;

2) terminologik birikmalar faqat leksiklashtirilmagan atamalar, ya'ni maxsus lug'atlarda qayd etilmagan va ta'rifi ega bo'lmagan atamalardir;

3) terminologik birikma - mavjudligi / yo'qligidan qat'i nazar, uning tarkibidagi atama elementi ma'lum bir tushuncha bilan bog'liq bo'lgan so'zlarning birikmalardir;

4) qo'shma gapning asosini boshqa so'zlar (termin yoki atama bo'lmagan) bilan birikkan atama (asosan ot) tashkil etadi. Shu bilan birga, ushbu yondashuvga amal qiluvchi ba'zi olimlar bir qator shartlarga

rioya qilgan holda soʻzlarning terminologik birikmalar toifasidan qoʻshma atamalar toifasiga oʻtish imkoniyatini istisno qilmaydi.

Lingvistik terminologiyani soddalashtirish uchun atama birikmasini qoʻshma atamalarga yoki atama hosil qiluvchi qoʻshma soʻzlarga nisbatan alohida atama sifatida koʻrib chiqishni taklif qilamiz. Lugʻat va maʼlum bir bilim sohasining maʼlum tushunchalari bilan bogʻliq boʻlgan atamalarni oʻz ichiga olgan birikmalar, shuningdek, statistik jihatdan barqaror shakllangan boʻlib, ular tarkibida atama mavjud, ammo yangi atama hosil qilmaydi (ammo maʼlum sharoitlarda ularda atama hosil qiluvchilar toifasiga oʻtish imkoniyati mavjud).

ADABIYOTLAR:

1. Mehmonova Y. (2022). *LEXICO- Grammatical resources of functional equivalence in the translation of texts from english into uzbek. Eurasian Journal of Academic Research*, 2(2), 349–353.

2. Chorikulovna M. Y. (2022). *Syntactic and semantic analysis of word combinations in the English and Uzbek languages. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT*, 2(5), 199-206.

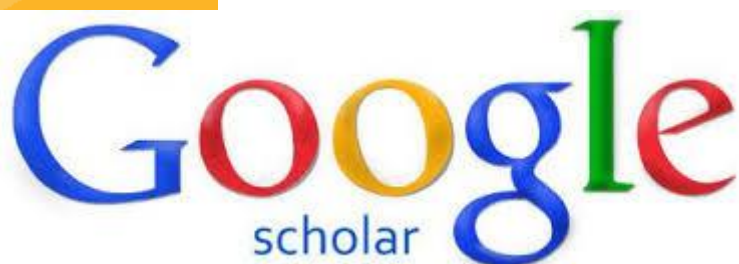
3. Mehmonova Y. C. *Lexical And Grammatical Collocations in the English Sentences //Eurasian Research Bulletin*. – 2022. – T. 8. – C. 43-47.

4. Tuyboeva S. (2022). *Linguistic analysis of simple sentence construction in uzbek and french . Eurasian Journal of Academic Research*, 2(3), 184–187.

5. Mehmonova Y.C., 2023. *Typology of Collocations in the English and Uzbek Languages. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education*, 2(2), pp.1-4.

6. Mehmonova Y. (2022). *Деноминативные и когнитивные аспекты лексических единиц. Центр научных публикаций (buxdu.Uz)*, 14(14).

2030 UZBEKISTAN RESEARCH ONLINE
uzjournals.edu.uz

**"SCIENTIFIC REPORTS
OF BUKHARA STATE
UNIVERSITY"**

The journal was composed
in the Editorial and
Publishing Department of
Bukhara State University.

Editorial address:

Bukhara, 200117
Bukhara State University, main
building, 2nd floor, room 219.
Editorial and Publishing
Department.
<https://buxdu.uz/32-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/131/131-buxoro-davlat-universiteti-ilmiy-axboroti/>
e-mail:
nashriyot_buxdu@buxdu.uz

Printing was permitted
30.01.2024 y. Paper format
60x84,1/8. Printed in express
printing method. Conditional
printing plate – 35,30.
Circulation 70. Order № 30.
Price is negotiable.
Published in the printing house
"BUKHARAHAMD PRINT" LLC
Address: Bukhara,
K.Murtazayev street, 344